

СТРУКТУРИ ПОЛІТИЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ: НОВІ ВИМІРИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розглянуто феномен ефективності політики з точки зору концепції політичних можливостей. Концепція представлена у вигляді можливостей, які впливають на мобілізацію населення. Надано ретроспективу аналізу та модифікації теорії політики можливостей з точки зору розширення структур. Це дозволяє висунути гіпотезу про широкий набір властивостей політичної системи, яка через поєднання формальних та неформальних процедур та стратегій може активізувати нові структури політичних можливостей. І якщо у класичному розумінні самі структури спираються на формальність відкритості/закритості політичних інститутів, діяльності політичних еліт та контролю над здійсненням влади, неформальні процедури ще не достатньо досліджені. У статті робиться висновок, що структури політичних можливостей можуть змінюватися внаслідок певних політичних подій, які активізуються у публічному полі. Що може вказувати на рівень публічної політики, яка є продуктом формальних та неформальних процедур структурного тиску політичних можливостей.

Неформальні процедури та стратегії, які активізуються у межах формальної діяльності політичних інститутів, політичної еліти та інструментів контролю, здатні впливати на зміну політичної системи. Що не заперечує відкритість або закритість системи. А може вказувати на структурний вплив політичних можливостей на трансформацію самої системи. Неформальні процедури можуть виглядати як конфронтаційний елемент структур політичних можливостей, так і фасилітаційним (або кооперативним) елементом структур. І це може вказувати не тільки на характер тиску, але й на характер мобілізації громадського руху. Де класична відкритість/закритість політичних інститутів, діяльність політичних еліт та контроль над здійсненням влади є наслідком структурного тиску неформальних процедур.

Ключові слова: політичні актори, протести, структури політичних можливостей, сфера публічної політики, формальні та неформальні процедури.

Постановка проблеми. Поняття «політичні можливості» використовується у широкому значенні як зовнішні умови, що утворюють політичний клімат для функціонування різних моделей публічної політики. І наукова проблема полягає в тому, що саме впливає на вектор утворення політичного клімату: економічні, соціальні, культурні виміри. Що спонукає людину свідомо перетворити себе на суб'єкта політики або на політичного актора. Сучасні виклики політичних процесів, що пов'язані з Covid-19 та масовою міграцією, в тому числі внаслідок широкомасштабної війни в Україні, відкрили нові аспекти політичної участі, мобілізації у добровільні громадські об'єднання, демографії, активізації феномену *realpolitics* тощо. Безумовно залишається стартова точка дослідження – політичні можливості. Що спричинили те чи інше явище.

Наявність політичної події, як трансформація політичної системи або зміна формату політики влади без трансформації, можуть вказувати на активність та зміну політичної поведінки політичного актора. Його публічним або не публічним рівнем діяльності у публічному полі. І щоб зрозуміти динаміку зміни, або відстежити її, не достатньо лише заглибитись в аналіз цього суб'єктного процесу. Важливо розуміння інших факторів, що стали певними можливостями або актуалізацією інституційної системної зміни. І тут проблема полягає в тому, що у більшості дослідження таких можливостей у межах політичного поля зосереджено з наслідком, а сама причина, як продукт цих політичних можливостей, залишається поза уваги. Наприклад, питання моралі в умовах певного політичного режиму, що обумовлює дискурс політичних можливостей та встановлює певні норми політичного життя, поступається місцем дослідженню діяльності політичних акторів у межах публічної політики як категорії політичних можливостей. Коли у межах дослідження формальність

наявності політичного актора залишає за межами дослідження неформальність наявності моральних координат його поведінки.

Ще одним критичним моментом цієї теорії є те, що практично мало на сьогодні досліджень компоративної комбінації різних процедур політичних можливостей. Формальних та неформальних процедур політичних можливостей, або неформальних процедур у різних культурних просторах держав або держави. Це загрожує нерелевантності причин виникнення певного політичного феномену, що досліджується крізь концепцію політичних можливостей. Тому, щоб проводити аналіз певних політичних дій політичних акторів або подій у публічному полі, необхідно визначити не тільки сферу, де знаходиться предмет дослідження, але враховувати наявність та вплив неформальних процедур, які можуть бути наслідком впливу інших сфер. Наприклад, пралогічне мислення культурної сфери та його відтворення у межах публічної політики як неформальна процедура політичної можливості (забобони, застереження, традиції або ритуали).

Стан наукової розробки. Серед дослідників, хто вивчав політичні можливості, є Чарльз Тіллі, Пітер Айзінгер, Сідні Терроу, Девід Сноу, Девід Мейер, Дуглас Макадам та інші. Свою увагу вони концентрували на зовнішніх аспектах, які впливають на розвиток соціальних рухів. Сучасний дослідник Марко Джугні вказує на чотири напрями дослідження теорії політичних можливостей: відносна відкритість або закритість інститутів політичної системи, стабільність або нестабільність політичних еліт, наявність підтримки та опозиції до політичних еліт, здатність держави до використання репресій [2, 361]. Наприклад, П. Айзінгер спробував пояснити, чому в деяких американських містах наприкінці 1960-х років відбувалися масові бунти через расу та бідність, а в інших – ні. Він зосередився на відкритості міських органів влади до більш загрозливих політичних виступів і виявив, що міста з поєднанням того, що він назвав «відкритими» та «закритими» структурами для участі громадян, найімовірніше зазнають бунтів. Міста з широкими інституційними можливостями запобігали заворушенням, використовуючи звичайні засоби політичної участі для вирішення проблеми. А міста без можливостей для участі, були у зоні ризику спалахів протестів. Вчений припускав постійний тиск по всій міській Америці та розглядав найближчі інституційні механізми як ключові чинники, що впливають на формування політичного іншомислення. Таким чином, частота громадських рухів має певний зв'язок із політичною відкритістю (коли, наприклад, протест спочатку активний проти влади, а потім спрямовується на менш руйнівну політику). Так Пітер Айзінгер питання політичних можливостей зосереджував навколо відносної відкритості або закритості політичних інститутів, що формують публічну політику на рівні громадської активності.

З іншого боку, Чарльз Тіллі розглядав феномен використання або сприяння репресій, що викликало чимало критики на його адресу. Втручання держави у характер політичних процесів може бути у вигляді політичних просторів, які завдаються певними координатами публічної політики «зверху», і не завжди це може відбуватися на рівні лояльності. Чарльз Тіллі показав, що активність соціальних рухів відбувалася з процесом становлення національних держав у середині XIX ст. Це було внаслідок виходу за локальні межі, коли централізація влади була зосереджена на контролі периферійних сфер держави. Основна мета такого контролю полягала у розширенні економічного тиску в умовах капіталістичного виробництва. Що й спричинило активну політизацію населення та перетворення лояльної маси на політичних акторів у протестних рухах 1848 р. [5, 117].

Коли влада пропонує певному виборчому округу значущі шляхи доступу до ресурсів, мало хто з її членів протестує. Це не виключає наявність пригнічення певних груп населення. Вони не можуть й надалі розвинути необхідну організаційну здатність для пред'явлення своїх претензій. З цієї точки зору, протест виникає, коли існує простір толерантності з боку політичного устрою. Тут протестувальники, з одного боку, не мають достатньої переваги, щоб за допомогою протестів досягти власної мети. А сама влада не має великої кількості пригнічених, щоб перешкодити їм отримати те, що вони хочуть, або їх почути та підтримати. Тобто, обидві сторони не мають певних можливостей для вирішення конфлікту. Який набуває затяжного характеру.

Девід Мейер у своєму дослідженні «Протест та політичні можливості» пише про те, що існує певний контекст політичної дії, який можна назвати «структури політичних можливостей». Цей контекст впливає на діяльність політичних інститутів та громадських рухів. Активісти висувають конкретні вимоги, мобілізують прихильників та формують характер протесту в залежності від контексту. Не зважаючи на рівень економічного розвитку, протестні рухи не втихають і, згадуючи теорію мобілізації ресурсів, сам протест став сприйматися вже як «політичний ресурс».

Теорія політичних можливостей виникла як виклик на періодичність та змістовність протестів, що вказує на мейстрім інституційної політики. Зв'язок між політичними структурами та протестними рухами вказує на доступні засоби та форми протестів для громадян. Крім того, організація державного устрою та розміщення в ньому різних акторів робить деякі стратегії впливу більш привабливими та потенційно ефективнішими, ніж інші. «Мудрість, креативність і результати вибору активістів – їхньої агенції – можна зрозуміти й оцінити, лише дивлячись на політичний контекст і правила гри, у яких ці вибори робляться, тобто на структуру» [3, 128].

Мейер концептуально розділяє маркери політичних можливостей. На його думку, є різниця між можливостями для мобілізації та можливостями для впливу.

1) Політичні можливості для мобілізації стосуються діапазону поведінки. І тут не тільки протестна форма участі, а адвокція, інституційні правила, культура.

2) Політичні можливості для впливу теж не однорідні. «Нам потрібно знати, наприклад, про послідовність конкретних стратегій впливу (від більш до менш руйнівних у відкритих державах) та їх частотний зв'язок один з одним» [3, 137].

Іншим широким набором залежних змінних є результати соціального протесту. Успішна мобілізація інколи призводить до реформування політики, але можливості для зміни політики відрізняються від можливостей для мобілізації. Те, що можливості для впливу іноді збігаються з можливостями для мобілізації, створює плутанину. Несприятливі зміни в політиці можуть стимулювати мобілізацію, навіть у такі моменти, коли мобілізація навряд чи матиме помітний вплив на політику. Соціальні рухи, які виникають у відповідь на запропоновані чи фактичні небажані зміни в політиці, можуть мати свій вплив у пом'якшенні зусиль чи досягнень своїх опонентів або, що більш сприятливо, у збереженні статус-кво.

Аналізуючи діяльність політичних можливостей, Д. Мейер зупиняється на коаліціях та рухах. За його думкою, «розвиток рухів відображає, реагує, а іноді й змінює реалії політиків та політики» [3,139]. Спостерігаючи за державою та іншими політичними акторами, а також за сприйняттям інших активістів громадського руху, організатори протестів планують більш-менш стратегічно свої дії. Іноді активісти, подібно до засновників малого бізнесу, надмірно оптимістично дивляться на можливості. Вони не обов'язково ретельно розраховують перспективи успішної мобілізації чи генерування політичних реформ; вони просто продовжують намагатися. Згідно з цією точкою зору, політичні можливості є не такими важливими, ніж умови середовища, які дозволяють виникати протесту та резонувати з урядом та іншими соціальними учасниками. Ці позиції, звичайно, не обов'язково є несумісними, і визнання різноманітності всередині будь-якого соціального руху є корисним для примирення їх. У той час як віддані активісти можуть намагатися мобілізуватись від імені своїх громад та ідей, кмітливі коригують риторику, фокус і тактику, щоб реагувати на політичні обставини. Організатор-еколог, наприклад, який має широкий спектр скарг, щоб вирішувати конфлікти з державою, і в гонитві за більш широким політичним порядком денним, розуміє, що зосередження на обмеженні лісозаготівель, наприклад, може бути більш перспективним питанням у певний момент, ніж тема токсичних виділень у порядку денному. Організатори мають переконати потенційних активістів, що протест є необхідним і потенційно ефективним. Хоча вони ж можуть і покладатися на допомогу влади.

Влада за допомогою політики робить актуальні питання більш-менш нагальними, а інституційна політика здається більш-менш перспективною. Чим краще влада переконує громадян у мудрості своєї політики та відкритості своїх рішень для громадян, тим складнішою є робота організатора протесту. Державна політика створює умови для коаліції через створення ідентичності та невдоволення через політику. Демонструючи особливе ставлення та надаючи (або обмежуючи) можливості для участі, держави створюють категорії, які можуть заохочувати розвиток опозиційної ідентичності на основі расових, етнічних, сексуальних чи релігійних категорій. Але виборці також можуть формуватися навколо переконань, і державна політика та політичні можливості мають вирішальне значення для встановлення меж коаліції.

Оцінка способів, якими влада допомагає або перешкоджає формуванню коаліцій, вимагає розгляду як відносно стабільних інституційних структур, так і потреб політичного лідерства, тобто динамічного підходу до політичних можливостей. Ступінь невдоволення, життєздатність різних стратегій впливу, переваги різних альянсів змінюються з часом, принаймні частково через те, що роблять соціальні рухи та як реагує влада. Тому політичні можливості для протестної організації можуть різко змінитися в залежності від того, як влада буде на неї реагувати.

Ця теорія відрізняється тим, що зосереджується на зовнішніх політичних структурах, що впливають на рух та його успіх, а не на внутрішніх факторах соціального руху. Так, держава може впливати на соціальну мобілізацію, сприяючи доступу до політичного процесу, але вона також може провокувати дії, переслідувати учасників протестів, проводити терор та репресії, створюючи політичні погрози.

Відповідно до теорії політичних можливостей, соціальна боротьба виникає не тільки тоді, коли у суспільстві сконцентровано певне протестне ставлення до влади. А коли існує стабільна політика влади, якою можуть скористатися потенційні лідери соціального руху.

Хід дослідження. В цій статті будуть проаналізовані класичні структури теорії політичних можливостей та надана спроба пошуку неформальних процедур структурних компонентів як викликів для політичних можливостей. Згідно з концепцією політичних можливостей як певних умов для зміни політичної системи, в центрі уваги, як правило, знаходиться соціальний рух. Він є маркером тих причин, які спричинили його виникнення, що може вказувати на характер та зміну політичних процесів. Тому раціоналізм влади, яка встановлює певні правила гри у публічному полі, завдає і певний контекст для активізації ролі політичних акторів у публічному полі.

Політичні можливості для громадського руху виникають тоді, коли політична система відчуває вразливість. Вразливі місця в системі можуть виникати з різних причин, але залежать від кризи легітимності, коли населення більше не підтримує соціальні та економічні умови, створені системою. Коли довіра до влади заміщується довірою до неформальних інститутів влади, політичні інститути або закривають політичну систему, або навпаки, надають нові можливості для її функціонування. Розширюючи, тим самим, легітимність неформальних інститутів. Такі можливості можуть бути створені за рахунок розширення політичних прав на тих, хто раніше був виключений з правового поля (наприклад, ВПО, соціально незахищених груп тощо). З іншого боку, можуть здійснюватися й неформальні процедури тиску на найбільш активних неформальних лідерів у публічному полі. Так репресивні структури політичних можливостей можуть відтворюватися у вигляді переслідувань, погроз. Або, навпаки, зменшувати рівень тиску на опозиційні рухи.

Якщо розглядати фактор *мобілізації*, що стосується вже існуючих організацій (політичних чи інших), то історія надає певні приклади впливу неформальних процедур на активізацію соціальних рухів. Як створення, наприклад, неофіційного інституту волонтерства або професійних ком'юніті, які відіграють значну роль у мобілізації населення. Ці організації служать мобілізуючими структурами для соціального руху, надаючи членство, лідерство, а також комунікацію для руху, що зароджується. Також ними можуть бути церковні організації, громадські чи некомерційні спільноти, професійні організації. Розглянемо три структури феномену мобілізації, щоб прояснити актуальність неформальних процедур у межах можливості мобілізації у публічному полі.

1) *Кадрові процеси* в таких структурах стосуються формування кадрів, що очолюють лідери організацій, щоб дозволити групі чи руху чітко та переконливо описати існуючі проблеми, сформулювати мету необхідних змін, виробити стратегії дій. Процеси формування кадрів сприяють ідеологічній підтримці членів руху, представників політичного істеблшменту та широкої громадськості, що необхідно для того, щоб соціальний рух міг скористатися політичними можливостями та внести зміни. Самі кадрові процеси можуть здійснювати і через неформальні процедури призначення, коли вибір лідерів проходить формально, але під тиском неформальних чинників. Контроль над владою через мобілізацію може перетворитися на «керований» контроль, коли лідерами стає контреліта, яка має певні зв'язки з діючою владою.

2) *Цикли громадської активності* є ще одним важливим аспектом формальних та неформальних процедур згідно з концепцією політичних можливостей. Громадська активність може відбуватися як у публічному, так і не у публічному полі (наприклад, на рівні прихованих протестів). Як структура політичних можливостей, громадська активність має певні цикли своєї діяльності. Коли, наприклад, опозиція відіграє відкриту роль (формальна процедура) або приховану роль (неформальна процедура) у середині політичної системи. Або самі акти протесту перебувають у загостреному або повільному стані, що не завжди може відбуватися у межах публічного поля. У контексті цієї теоретичної перспективи протести є важливими вираженнями поглядів і вимог мобілізуючих структур, пов'язаних із рухом, і є засобами вираження ідеологічних фреймів, пов'язаних із процесом формування. Акції протесту мають вплив на зміцнення солідарності всередині руху, підвищення обізнаності широкої громадськості про проблеми, на які спрямований рух, а також допомагають залучати нових членів. Що може відбуватися як формально, так і неформально.

3) *Суперечки* стосуються як вимог, що можуть бути наслідком громадської активності. Це, у більшості, самі форми протесту: страйки, демонстрації, петиції тощо. Так і внутрішніми

конфліктами серед протестувальників або певного громадського руху. Як суперечки, так і вимоги, теж можуть мати неформальні процедури отриманих політичних можливостей. Коли між протестувальниками та владою проводяться приховані переговори або домовленості. Відповідно й політичний режим впливає на форму та рівень мобілізації населення та вибудовує ступень вмотивованості або невмотивованості політичних акторів. Наприклад, у тоталітарних країнах демонстрації не можуть бути розповсюдженою формою, тому у більшості може відбуватися прихована форма протесту. Як неформальна процедура політичних можливостей, які можуть здійснюватися у вигляді саботажу або прихованого непублічного спротиву.

Таким чином, навіть розглянуті три структури можливості мобілізації населення, як приклад структури політичних можливостей, вказують на наявність неформальних процедур. Цілком можливо, що громадський рух зможе внести зміни в існуючу політичну систему, перезавантажити її та вивести на новий рівень функціонування. Іншими словами, політична можливість – це здатність політичної системи до оновлення, де соціальні рухи можуть виступати у вигляді неформальних процедур кооперації. Завдяки, наприклад, зростанню політичного плюралізму, зниженню репресій, розширенню доступу до інституційної участі в політичних процесах, суспільство отримує нові ресурси для мобілізації соціального руху і може впливати на оновлення політичної системи.

Політичні можливості можуть бути як стабільними, так і нестабільними факторами для мобілізації груп. Стабільними факторами можуть бути ефективність політики держави, відкритість або закритість системи, наявність або відсутність багатопартійності. Нестабільні фактори – це електоральні розстановки, динаміка впливу регіональних еліт, кризи режиму, наявність впливу на владу олігархічних груп та соціальних рухів. Іншими словами, структури політичних можливостей впливають на появу, структуру, масштаб і успіх громадської активності. При цьому наявність, різноманітність та поєднання формальних та неформальних процедур може вказувати на розвиток публічної політики.

Бібліографічний список / References:

1. Caruso L. Theories of the Political Process, Political Opportunities Structure and Local Mobilizations. The Case of Italy (2015). *Sociologica*, 3: 1-30.
2. Giugni M. Political Opportunities: From Tilly to Tilly (2009). *Swiss Political Science Review*. 15(2): 361-68.
3. Meyer, D. S. (2004). Protest and political opportunities. *Annual review of sociology*, 125-145.
4. Schmitt M. Political Opportunity. A New Framework for Democratic Reform (2015).
URL: <https://www.newamerica.org/political-reform/policy-papers/political-opportunity/>
5. Tilly C. *Contention and Democracy in Europe, 1650-2000* (2004). Cambridge: Cambridge University Press.

Matsyshyna I. V. Structures of political opportunities: New perspectives on public policy

The article examines the phenomenon of policy effectiveness in terms of the concept of political opportunities. The concept is presented in the form of opportunities that affect the mobilization of the population. The author provides a retrospective of the analysis and modification of the theory of political opportunities in terms of expanding structures. This allows us to put forward a hypothesis about a wide range of properties of the political system, which, through a combination of formal and informal procedures and strategies, can activate new structures of political opportunities. And while in the classical sense the structures themselves are based on the formality of openness/closure of political institutions, activities of political elites and control over the exercise of power, informal procedures have not yet been sufficiently studied. The article concludes that the structures of political opportunities can change as a result of certain political events that are intensified in the public field. This may indicate the level of public policy that is a product of formal and informal procedures of structural pressure of political opportunities. Informal procedures and strategies that are activated within the formal activities of political institutions, the political elite and controlling instruments can influence the change of the political system. This does not deny the openness or closure of the system. It may indicate the structural impact of political opportunities on the transformation of the system itself. Informal procedures can look like both a confrontational element of political opportunity structures and a facilitative (or cooperative) element of structures. And this can indicate not only the form of pressure, but also the form of mobilization of the public movement. Where the classical openness/closedness of political institutions, the activities of political elites and control over the exercise of power are the result of the structural pressure of informal procedures.

Keywords: *political actors, protests, structures of political opportunities, public policy sphere, formal and informal procedures.*